

«Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки»

Збірник тез доповідей науково—практичної конференції

ПАРТНЕРИ

Мукачівський державний університет

Ужгородський національний університет

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Національний університет цивільного захисту України (м. Харків)

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти (НРЗВО) “Кам’янець-Подільський державний інститут”

Центр бізнес обслуговування SKY TEK

МФОЗНС “Регіон Карпат” NEEKA

Громадська організація «Сучасна наука України»

Громадська організація «Надія на Перемогу»

СПОНСОРИ

Санаторій «Квітка Полонини», ТОВ «Сузір'я»

Завод мінеральних вод «Маргіт»

ТОВ «ТехноСервісІнновації»

МПП «Алекс»

ФОП Ковач Валерій

ФОП Микульця Едіта

Львівського університету. Сер.: Міжнародні відносини. 2011. Вип. 28. С. 150–158.

2. Хлобистов Є. В. Екологічна безпека трансформаційної економіки. Київ : Агентство «Чорнобильінтерінформ», 2004. 336 с.

3. Яценко Л. Д., Іванюта С. П., Мартюшева О. О. Індикатори стану екологічної безпеки держави: аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/993> (дата звернення: 20.11.23).

ВЛАСНІ ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА, СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сидор Ірина Петрівна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет

irunasudor@gmail.com

Сидор Тарас Ігорович

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет
tarassydor@gmail.com

Основним фактором розвитку окремих територій та регіонів у сучасних умовах є забезпечення достатнього обсягу дохідної частини місцевих бюджетів, їх фінансової самостійності та конкурентоспроможності. Місцеві бюджети виступають важливою складовою визначення фінансової стабільності та поступального розвитку територій. В сучасних умовах досягнення фінансової незалежності і зростання конкурентоспроможності територіальних утворень обумовлені двома ключовими аспектами. Насамперед, це реформа децентралізації, яка дозволила суттєво розширити повноваження і відповідальність місцевого самоврядування щодо питань соціально-економічного розвитку своїх територій. Іншим аспектом стали умови непереборної сили, які обумовили нові виклики для розвитку регіонів і

територій нашої країни через запровадження воєнного стану, обумовленого повномасштабним вторгненням на територію України російського агресора.

За період свого проведення реформа децентралізації є однією з найуспішніших в Україні, адже вона змінила базову форму взаємодії між органами місцевої та державної влади у сфері фінансових взаємодій. Забезпечення фінансової самостійності територіальних громад та їх спроможність до самостійного соціально-економічного розвитку виступають тими важливими індикаторами, які у подальшому сприятимуть підтримці конкурентоспроможності адміністративно-територіальних утворень. В умовах проведення ряду успішних реформ децентралізації та при зростанні ролі місцевого самоврядування в управлінні ресурсним потенціалом, місцеві бюджети стали основним інструментом забезпечення розвитку та конкурентоспроможності територій. Станом на 01.01.2024 року в Україні нараховується 1582 місцевих бюджетів, з них: 24 обласних бюджети, міський бюджет м. Києва, 119 районних бюджетів, 1438 бюджетів територіальних громад (міських, сільських і селищних) та 15 бюджетів районів у містах [2].

Процеси нормативно-правового формування місцевих бюджетів різного рівня в Україні, забезпечення їх дохідної частини необхідними фінансовими ресурсами, зазнають постійних змін. При цьому доволі часто можна спостерігати відсутність послідовної та логічної тенденції цих змін, що свідчить про певну недосконалість обраних методологічних підходів у формуванні бюджетів місцевого рівня. Поступальний розвиток інституту місцевого самоврядування супроводжується змінами методологічної компоненти системи формування дохідної частини місцевих бюджетів. Про злагоджену та ефективну роботу органів місцевого самоврядування свідчить їх здатність якісно, своєчасно та в повному обсязі задовольняти інтереси населення, які у розвинених країнах західної демократії традиційно покладені на муніципальне управління, ефективне функціонування якого дозволяє забезпечити достатність фінансових ресурсів, які формують фінансову основу діяльності органів управління. Однією із складових фінансової основи діяльності органів місцевої влади та управління визначають саме доходи місцевих бюджетів.

Детальний аналіз моніторингу формування доходів місцевих бюджетів за період 2020-2023 років вказує на тенденцію до зростання цих доходів на 181,1 млрд. грн. (з 471,5 млрд. грн. до 652,6 млрд. грн.), або на 138,4 %. Однак, у 2022 році відмічено скорочення надходжень місцевих бюджетів на 25,6 млрд. грн. у порівнянні з аналогічним показником 2021 року, причини чого визначаються початком повномасштабної війни росії проти України. У 2023 році дещо вдалося наростити доходи місцевих бюджетів до 652,6 млрд. грн., або майже на 100 млрд. грн. Основою формування доходів місцевих бюджетів стали податкові надходження.

Незважаючи на скорочення обсягу доходів місцевих бюджетів у 2022 році проти показника 2021 року питома вага податкових надходжень саме у

2022 році стала найбільшою серед показників усіх років за аналізований період і становила 70,9 %. Найнижчим показником частки податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів характеризується 2021 рік (59,7 %). Відповідно, дещо вищими були показники офіційних трансфертів у 2021 році (34,9 %). У 2023 році частка податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів склала 66,6 %, що більше за показник 2020 року на 6 % і вказує на позитивний аспект щодо забезпечення необхідними фінансовими ресурсами органів місцевої влади і управління.

Слід відмітити про значне зростання частки та абсолютних значень неподаткових надходжень місцевих бюджетів. За період 2020-2023 років неподаткові надходження зросли на 15 млрд. грн. (з 21,5 млрд. грн. до 36,5 млрд. грн.). Їх питома вага у 2023 році становила 5,6 % усіх доходів місцевих бюджетів. Питома вага офіційних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів за період 2020-2023 років скоротилася на 6,8 % (з 34 % до 27,2 %) при зростанні їх абсолютних значень на 17,2 млрд. грн. (з 160,2 млрд. грн. до 177,4 млрд. грн.) [1].

Офіційні трансферти є безоплатними і безповоротними коштами з державного бюджету, які передаються на місцевий рівень для балансування доходів і видатків місцевих бюджетів різних рівнів. Таким чином, вони не впливають на самостійність та платоспроможність місцевих бюджетів на відміну від власних і закріплених доходів. Для оцінки рівня самодостатності місцевих бюджетів варто розглянути динаміку їхніх доходів без офіційних трансфертів та їхню частку в доходах зведеного бюджету (без трансфертів) за період з 2020 по 2023 роки.

За період з 2020 по 2023 роки доходи місцевих бюджетів без трансфертів зросли на 151,8 млрд. грн. (з 290,1 млрд. грн. до 441,9 млрд. грн.). Незважаючи на зростання абсолютних показників власних і закріплених доходів місцевих бюджетів, їх частка у структурі доходів зведеного бюджету за цей період знизилася на 4,8% (з 22,6% до 17,8%). Причиною зниження частки доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету з 24,4% у 2022 році до 17,8% у 2023 році, що є нижчим рівня 2015 року та дорівнює показнику 2011 року, є вилучення з жовтня 2023 року ПДФО із грошового забезпечення військовослужбовців до складу доходів державного бюджету.

Відповідно до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, питома вага доходів місцевих бюджетів (без трансфертних платежів) у зведеному бюджеті України 2023 року планувалася на рівні 25%. Слід відмітити, що незважаючи на виклики часу щодо ведення військових дій на території України на відміну від доходів місцевих бюджетів загалом, власні і закріплені доходи місцевих бюджетів характеризуються показниками поступового зростання. Як зазначив експерт шведсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» Ігор Онищук, в умовах війни «громади показали свою стійкість, фінансову автономію та стабільність у фінансуванні публічних послуг. Публічне управління на

місцевому рівні та виконання всіх повноважень (як власних так і делегованих) було забезпечено ефективними управлінськими рішеннями на місцях завдяки децентралізації» [3].

Аналіз приросту доходів місцевих бюджетів за різними типами показує, що значна їх частка зосереджена у містах та в столиці. Зокрема, обсяг власних і закріплених доходів бюджету Києва перевищує всі доходи обласних бюджетів та відповідає сукупним доходам бюджетів сіл та селищ України. При цьому бюджет Києва не бере участі у процесі вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів. Приріст доходів міських бюджетів у 2023 році порівняно з 2021 роком становив 28,6%, бюджету Києва – 21,8%, бюджетів селищ – 28,2%, а бюджетів сіл – 34,5%.

Динаміка власних доходів місцевих бюджетів України за період 2020-2023 років свідчить про їх поступове зростання з 103,6 млрд. грн. до 142,1 млрд. грн., тобто на 38,5 млрд. грн. Однак у 2022 році було зафіксовано скорочення власних доходів на 12,4 млрд. грн. до рівня 110,9 млрд. грн. порівняно з 123,3 млрд. грн. у 2021 році. Це скорочення пов'язане з державними заходами регулювання у сфері оподаткування, зокрема запровадженням пільг і мораторію на сплату окремих видів податків, що стало наслідком російсько-української війни. Таке зниження вплинуло і на частку власних доходів у структурі місцевих бюджетів. Так, у 2020 році частка власних доходів становила 22%, у 2022 році – 20%, а у 2023 році зросла до 21,8%. Найбільшу частку в структурі доходів місцевих бюджетів займають закріплені доходи, питома вага яких зросла з 44% у 2020 році до 55,4% у 2022 році, що складає приріст на 11,4%. У 2023 році цей показник дещо знизився і становив 51%. Зазначимо, що обсяг закріплених доходів безпосередньо залежить від надходжень ПДФО до місцевих бюджетів.

Варто зазначити, що частка власних і закріплених доходів місцевих бюджетів у загальному обсязі доходів за останні чотири роки зросла на 6,8% (з 66% до 72,8%). Їх абсолютні значення збільшилися з 311,3 млрд. грн. до 475,2 млрд. грн., тобто на 163,9 млрд. грн. Співвідношення між власними і закріпленими доходами показує зростання останніх на 3,4%, або на 125,4 млрд. грн. (з 207,7 млрд. грн. у 2020 році до 333,1 млрд. грн. у 2023 році).

Таким чином, для забезпечення економічного розвитку територіальних утворень України сьогодні важливо зміцнювати фінансову базу місцевих органів влади та самоврядування шляхом збільшення власних доходів та максимальної концентрації закріплених доходів у місцевих бюджетах. Це сприятиме зростанню незалежності місцевих бюджетів. Бюджетна самостійність є ключовим інструментом фінансової децентралізації для територіальних громад, оскільки відображає фінансовий стан органів місцевого самоврядування та їх здатність приймати і виконувати зобов'язання як поточного, так і інвестиційного характеру.

В контексті власних і закріплених доходів місцевих бюджетів, податкові надходження є найважливішою складовою ресурсного потенціалу органів

місцевого самоврядування. Їх обсяги залежать від стану економіки країни, рівня централізації ВВП та пропорцій розподілу різних видів доходів між місцевими бюджетами різних рівнів.

Оподаткування доходів фізичних та юридичних осіб є ключовим елементом у формуванні податкових надходжень місцевих бюджетів, хоча воно стикається з труднощами через сучасні фактори, що гальмують економічну активність. Структура надходжень місцевих бюджетів від прямих податків не завжди відображає реальний стан економіки через високий рівень тіньової економіки та значні обсяги приховування господарських операцій, таких як оренда житлової нерухомості, діяльність малого бізнесу, фінансові операції та виведення прибутків за кордон.

Доходи від податків на споживання у місцевих бюджетах є додатковими, але їх обсяги знижуються. Це пов'язано з недостатньою діяльністю органів місцевої влади у протидії нелегальному ринку підакцизних товарів та адаптації ринку до нових законодавчих норм, що призвело до появи нових схем ухилення від сплати податків. На надходження акцизного податку значно впливає непослідовна податкова політика у цій сфері, яка спричиняє зупинку виробництва. Також важливу роль відіграють рентні платежі, що залежать від ситуації на ринках сировини та рівня економічної активності.

У зв'язку з процесом децентралізації значення місцевих податків суттєво зросло, зокрема ключову роль відіграють єдиний податок та податок на майно. Їх надходження значною мірою залежать від рівня економічної активності суб'єктів господарювання. Приблизно половина власних доходів місцевих бюджетів формується за рахунок податку на майно, який складається з кількох компонентів. Основною частиною є орендна плата за землю, тоді як надходження від земельного податку залишаються незначними через нерозвиненість ринку землі та низькі ставки податку. Транспортний податок та туристичний збір не мають істотного фіскального впливу через об'єктивні фактори та недоліки в політиці їх визначення та адміністрування.

Країни Європейського Союзу демонструють високий рівень фінансової незалежності місцевих органів влади, де власні доходи складають від 60 до 98% ресурсів місцевих бюджетів. У рамках фіскальної децентралізації існує кілька моделей розподілу податків, і в формуванні власних доходів місцевих бюджетів важливу роль відіграють податок на майно та податок на прибуток підприємств. Важливими також є місцеві податки та збори, які складають від 30 до 70% власних доходів, залежно від країни.

Особливістю податку на нерухомість у зарубіжній практиці є використання вартісного підходу для визначення бази оподаткування. Протягом останніх десятиліть у процесі податкової гармонізації спостерігається зближення параметрів різних моделей оподаткування особистих доходів та зниження ставок податку на корпоративні доходи.

Останні політичні ініціативи щодо формування податкових надходжень місцевих бюджетів в Україні призвели до позитивних змін, але залишаються

значні можливості для зміцнення їхнього фінансового потенціалу. Для вирішення цих проблем необхідно вжити комплекс заходів, зокрема зниження рівня тіньової економіки та підвищення ефективності боротьби зі схемами ухилення від оподаткування доходів, здійснення політики для підвищення економічної привабливості територіальних громад для бізнесу, покращення ефективності стягнення податку на доходи фізичних осіб шляхом вдосконалення його складових та процесу адміністрування. У боротьбі з тіньовою економікою необхідно вжити такі заходи, як зменшення загального податкового навантаження, скорочення обов'язкових платежів та податкових пільг, проведення податкової амністії для капіталів та доходів, впровадження інформаційних систем і технологій в адміністрування податків, а також створення стимулів для підтримки малого та середнього бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Вплив війни на бюджети територіальних громад. Аналітичне дослідження показників бюджетів з 2021-2022 роки. Київ: 2023. URL: <https://hromady.org/vpliv-vijni-na-byudzheti-teritorialnix-gromad/>
2. Державний web-портал для громадян «Open budget». URL: <https://openbudget.gov.ua/localbudget?id=260000000000>
3. Онищук І. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. URL: <https://hromady.org/analiz-miscevix-byudzhetiv-za-2023-rik/>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗЗСО ЗАСОБАМИ АРТ- ТЕРАПІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мальчева Єлизавета Миколаївна

Соціальний педагог,
практичний психолог
Зорянського ЗЗСО

Сидорчук Надія Василівна

Начальник відділу освіти
Іллінської сільської ради
Краматорського району Донецької області

Воєнні конфлікти завдають значної шкоди не лише безпосереднім учасникам бойових дій, а й цивільному населенню, включаючи всі соціально-